

POLITYKA PŁCI W SPORCIE

W analizach zagadnienia płci prowadzonych z perspektywy feminizmu radykalnego często pojawia się określenie polityka płci. Charakteryzuje się ono przekonaniem, iż płeć jest strukturalną cechą życia społecznego i posiada pierwotne oraz polityczne znaczenie. Pogląd taki wygłosiła Kate Millett w kultowej dla „drugiej fali” książce *Sexualpolitics*. Autorka pokazuje w niej, że płeć ma podstawowe znaczenie, a relacja władzy jest odwzorowaniem relacji między kobietą a mężczyzną¹. Postuluje, aby termin „polityka” odnosić do ustrukturyzowanych przez władzę relacji, gdzie jedna grupa ma władzę nad drugą². Według Millett mężczyźni, kontrolując zarówno sferę publiczną, jak i prywatną, zdominowali kobiety i dopóki patriarchy będzie istniał, dopóty nie zmienią się relacje władzy między płciami. Jednym z filarów podtrzymujących układ między płciami jest założenie o odmiennych rolach kobiet i mężczyzn, wynikających z biologii. Millett pokazała przede wszystkim, że którejkolwiek instytucji życia społecznego byśmy się nie przyjrzeni, wszystkie one są upłciowione. Relacje prywatne czy publiczne bądź państwowe naznaczone są kategorią płci jako pierwotnie je organizującą. W podobnym tonie utrzymana jest książka Sylviane Agaciński *Polityka płci*. Autorka analizując arystotelesowską koncepcję rodziny, zwraca uwagę, iż: „[...] to nie natura jest podstawą porządku społecznego, ale strategia polityczna zawsze »przepracowuje« teorię natury”³. Zatem różnica płci nigdy nie występuje w „stanie czystym”, ale zawsze poprzez interpretację, w którą wpisana jest hierarchia płci. Z założenia na temat konstrukcji społecznej kategorii płci, według Agacińskiego, wynika to, że: „Zawsze istnieje jakaś polityka płci, czyli konieczność prowadzenia pewnej polityki, świadomie czy nie, ponieważ nie istnieje prawda płci, absolutna wiedza o zróżnicowaniu płciowym, ani poprawny czy oczywisty sposób nadawania mu ostatecznego statusu. Istnieje najwyżej jedna gra i różne

¹ Podobne założenie przyjęła Marilyn French w książce *Beyond power*. Uważała ona, że seksizm jest pierwotnym modelem wszystkich uprzedzeń. Zob.: R. Putnam Tong (2002), *Myśl feministyczna. Wprowadzenie*, Warszawa, ss. 74–75.

² K. Millett (2000), *Sexual politics*, Urbana, Chicago, ss. 23–24.

³ S. Agaciński (2000), *Polityka płci*, Warszawa, s. 45.

stawki, trudna do zdefiniowania relacja, której nikt nie może uniknąć – relacja, która angażuje stosunki władzy. Nie ma tu możliwości spojrzenia z góry, nie ma tu możliwości arbitrażu”⁴. Zastosowanie definicji polityki do relacji między płciami pokazało, iż nierówności płci dotyczą całego szeregu zasobów społecznych i powodują sprzeczność interesów (choć ta sprzeczność nie zawsze jest artykułowana). Raewyn Connell nazywa nadwyżkę zasobów, którą mają mężczyźni nad kobietami, patriarchalną dywidendą⁵. Poza dywidendą, polityka płciowa, w najszerszym znaczeniu, pozwala sterować porządkiem płci na przestrzeni historii. Obejmuje według Connella „intymną politykę życia osobistego” i „ogólną politykę instytucji”, a jej celem jest: „nieskończony proces odtwarzania relacji płci poprzez praktykę” tak, aby przyniósł określone efekty⁶. Zarówno więc tworzenie wzorców kobiecości czy męskości, jak i proces edukacji, resocjalizacji czy relacje rodzinne powstają w wyniku szeroko pojętego programu politycznego. Władza państwowa pozostaje najważniejszym mechanizmem sterującym polityką płciową.

Mając na uwadze powyższe zagadnienia, ciekawym wydaje się być sprawdzenie, czy również sport jest instytucją kształtowaną przez politykę płci. Często bowiem sport jest postrzegany jako dziedzina spontanicznej i „wolnej” aktywności, nie ustrukturyzowanej tak ściśle jak inne dziedziny życia społecznego. W niniejszym artykule zostaną opisane procesy świadczące o kształtowaniu określonej wizji męskości i kobiecości chociażby poprzez przepisy dotyczące badania płci zawodniczek, kreowanie programów szkolnych oraz wprowadzanie ustaw dotyczących edukacji sportowej dziewcząt i chłopców (historia debat związanych z IX Poprawką do Ustawy o Edukacji z 1972 roku w USA) i powstawania instytucji wspierających sport kobiet. W pracy skorzystano z teorii interakcjonizmu symbolicznego czy konstruktywizmu społecznego, uwzględniono również podstawowe założenia metodologiczne dla nauk humanistycznych i społecznych o charakterze przeglądowo-teoretycznym.

Weryfikowanie płci

Sport jest ważną instytucją społeczną istniejącą w każdym miejscu świata. Uniwersalne jest również niedoreprezentowanie kobiet w sporcie. Kategoria płci kulturowej zmieniła perspektywę spojrzenia na sport kobiet. Umożliwiła dostrzeżenie nieuświadomionych i przemilczanych założeń dotyczących jego „natury”

⁴ Tamże, s. 37.

⁵ R. Connell (2013), *Socjologia płci. Płeć w ujęciu globalnym*, Warszawa, s. 235.

⁶ Tamże, s. 239.

Wydobycie tych założeń pozwoliło odnieść sport do szerszej struktury społecznej i przyjrzeć się jego wpływowi na inne dziedziny życia społecznego. Kategoria ta pozwoliła dostrzec, że właściwie na całym świecie pojawiały się argumenty o nieprzystawalności sportu i kobiecości (obecnie określane jako *mit słabości*). Argumentów tych dostarczali naukowcy, a odnosiły się one do kwestii medycznych – rzekomej fizjologicznej niezdolności do uprawiania sportu, kwestii estetycznych – nieatrakcyjności sportu kobiet dla widzów oraz kwestii społecznych – cech i zachowań kobiet uprawiających sport, które to miały stać w sprzeczności z „prawdziwą” kobiecością⁷. Według M.A. Hall w naukach społecznych przez długi czas dominowało zaczerpnięte z psychologii myślenie o przeciwnych cechach charakteru kobiet i mężczyzn. Wyrazem tego były używane w psychologii skale do pomiaru kobiecości i męskości. Jeżeli uważano, że sport odpowiada cechom charakteru mężczyzn, to uprawiające go kobiety narażały się na „maskulinizację”, emocjonalne rozchwianie i problemy ze zdrowiem. Opinie takie wspierane były także przez badania naukowe⁸. Bycie kobietą i sportowcem oznaczało sprzeczność. Dodatkowo, perspektywa ta skupiała się na jednostkach, a wykluczała czynniki społeczne, popychające kobiety do zajęcia się sportem. Odsuwało to badaczy od spojrzenia na sport jako na kolektywną praktykę.

Odbiciem takiego podejścia do kwestii płci jest weryfikacja płci (*sex testing*). Przekonanie, że rozumienie płci można zawęzić jedynie do układu chromosomów i traktować pojedyncze geny jako przyczyny określonych właściwości człowieka, doprowadziło do wielu osobistych tragedii biegaczek, których wyniki badań (wcześniej chromatyny płciowej, a obecnie SRY) nie pozwoliły na kontynuowanie kariery sportowej zgodnie z wymogami MKOl⁹

⁷ T. Kay (2003), *Sport and Gender*. W: B. Houlihan [red.], *Sport and Society. A Student Introduction*, London, s. 90; H. Jakubowska (2014), *Gra ciałem. Praktyki i dyskursy różnicowania płci w sporcie*, Warszawa, s. 37.

⁸ A.M. Hall (1996), *Feminism and Sporting Bodies*, Champaign, s. 20; T. Socha (2002), *Sport kobiet. Historia, teoria, praktyka*, Warszawa, s. 11.

⁹ A. Derra (2013), *Kobiety (w) nauce. Problem płci we współczesnej filozofii nauki i praktyce badawczej*, Warszawa, ss. 165–172. Osobą poszkodowaną w związku z procedurą weryfikowania płci była Ewa Kłobukowska. Lekkoatletka cierpiała na mozaikowatość chromosomów (układ chromosomów XXY), otrzymała wynik pozytywny z testu chromatyny płciowej, została zdyskwalifikowana i pozbawiona wszystkich tytułów. Pomimo rzekomego braku kobiecości Kłobukowska urodziła dziecko. Podobna sytuacja spotkała wiele lat później, przy dużo bardziej zaawansowanych metodach badawczych, Marię Jose Martinez Patino. W badaniu przeprowadzonym przez MKOl uzyskała ona wynik fałszywie pozytywny. Jak się później okazało, cierpiała na zespół niewrażliwości na androgeny. Pomimo chromosomalnej budowy XY nie działały u niej receptory odpowiedzialne za działanie „męskich hormonów”, nie wykształciły się u niej również męskie genitalia. Biegaczka ostatecznie odzyskała prawo do powrotu do sportu, ale z niego nie skorzystała. Zob.: A. Derra (2013), dz. cyt., ss. 166–167.

Badanie wyłącznie kobiet, aby wykluczyć z ich rywalizacji „męskich oszustów”, sugeruje z jednej strony, że maskulinizacja kobiet przyniosłaby im w sporcie przewagę, a feminizacja mężczyzn już nie, co z kolei odsyła do określonego wartościowania tego, co męskie i kobiece. Z drugiej strony paszporty płci mają zapewnić „czystość” płci i chronić sport kobiet przed męskością, z którą kobiety nie mogłyby sobie poradzić. Cheryl Cole stwierdza, że paszporty płci są kolejną z panik wokół ciała we współczesnej kulturze. Ciało kobiet uważa się za wyjątkowo „podejrzane” nie tylko ze względu na domniemaną, ukrytą męskość, ale i szerszy kontekst kulturowy, który każe patrzeć na kobietę uprawiającą sport jak na dewianta¹⁰. W zagadnieniu weryfikacji płci widoczne jest przeświadczenie o istnieniu jednoznacznej przyczyny płci widzianej w genach. Zdaje się jednak, że próby opisanego tak złożonego fenomenu za pomocą jednej zmiennej nie są możliwe. Kwestionuje się także model płci oparty na SRY. Obecnie wątpi się, czy istnieje jeden czynnik, nawet na poziomie genetycznym, który warunkuje płęć¹¹. Honorata Jakubowska zwraca uwagę na jeszcze inne przyczyny ustanowienia procedur weryfikacji płci. Jedną z takich przyczyn jest osiąganie przez kobiety wyników, które przez lata były możliwe tylko dla mężczyzn. Inną może być postępująca od lat sześćdziesiątych XX wieku estetyzacja i mediatyzacja sportu. Powodowała ona, że to nie wyniki bywały podstawą do kwestionowania płci zawodniczek, a ich wygląd zewnętrzny¹². Helen Lenskyj twierdzi, że sytuacja ta pokazuje problem z rozróżnieniem między biologiczną kobiecością a seksapilem¹³.

Wychowanie fizyczne

W 1983 roku, w jednej z pierwszych książek porządkujących wiedzę dotyczącą feministycznej krytyki sportu, Mary A. Boutilier i Lucinda SanGiovanni przedstawiły sposób, w jaki szkoły w USA przyczyniają się do reprodukcji nierówności płci¹⁴. Od szkoły podstawowej sport jawi się jako seksistowska instytucja, gdzie potrzeby chłopców są istotniejsze niż dziewcząt. Uczennice są instruowane, jak ważnym zadaniem jest dopingowanie chłopców.

¹⁰ Ch.L. Cole (1994), *Resisting the Canon: Feminist Cultural Studies, Sport, and Technologies of the Body*. W: S. Birrell, Ch.L. Cole [red.], *Women, Sport and Culture*, Champaign, s. 20.

¹¹ A. Derra (2013), dz. cyt., s. 169.

¹² H. Jakubowska (2014), dz. cyt., ss. 95–96.

¹³ Tamże, s. 99.

¹⁴ M.A. Boutilier, L.F. SanGiovanni (1994), *Politics, Public Policy and Title IX: Some Limitation of Liberal Feminism*. W: S. Birrell, Ch.L. Cole [red.], dz. cyt. Chociaż badania te przeprowadzono w USA, inne badania potwierdzają zaobserwowane przez badaczki zjawiska. Por.: J. Hargreaves (1994), *Sporting Females. Critical Issues in the History and Sociology of Women's Sport*, New York; A. Gromkowska-Melosik (2011), *Edukacja i społeczna (nie)równość kobiet. Studium dynamiki postępu*, Kraków; T. Key (2003), dz. cyt.

Dziewczęta i chłopcy uczą się tylko tych dyscyplin sportu i gier, które wydają się być odpowiednie dla ich płci. Sport ma chłopców przygotowywać do udanego życia zawodowego, a w uczestnictwie w sporcie dziewcząt nie ma takiego założenia. Zajęcia są szybko dzielone ze względu na płeć, nawet w wieku, kiedy dziewczynki mogą jeszcze skutecznie rywalizować z chłopcami. O ile chłopcy mogą się wykazywać aktywnością w sporcie przez cały okres nauki, to przyjmuje się, że dziewczęta wycofają się z uprawiania sportu (szczególnie, jeżeli jest ona intensywna) w momencie dojrzewania. W szkole średniej zwiększa się jeszcze nacisk na znaczenie, jakie niesie sport dla różnicy płciowej. W okresie dojrzewania uważa się, że należy zaakceptować swoją płeć i postępować zgodnie z zachowaniami dla niej przyjętymi. W wychowaniu fizycznym następuje przejście od „łagodnego negowania” zainteresowania kobiet sportem do jawnej dyskryminacji ze względu na płeć na etapie szkoły średniej.

Linda Brannon również opisywała nierówności płci na zajęciach wychowania fizycznego w szkołach. Dochodząc do podobnych wniosków jak Boutilier i San-Giovanni, zwraca jeszcze uwagę, iż w przeciwieństwie do chłopców dziewczęta nie zdobywają uwagi rówieśników i szacunku wśród społeczności szkolnej dzięki sukcesom sportowym, ale dzięki atrakcyjnemu wyglądowi. Sytuacja zmienia się trochę podczas studiów¹⁵.

Dawn Penney podkreśla kwestię zrozumienia, że zajęcia wychowania fizycznego to ważna, kulturowa praktyka nieodłącznie powiązana z polityką. Na lekcjach nie tyle bowiem szkoli się ciało, co kobiety i mężczyźni do określonych, uwarunkowanych historycznie, kulturowo i akceptowalnych politycznie zachowań. W wychowaniu fizycznym nadal najistotniejsze są praktyki płci, włączane do stereotypowo postrzeganej kobiecości i męskości. W związku z tym przyczynia się ono do reprodukcji nierówności społecznych. Program zajęć powinien sprzyjać różnorodności postaw i zachowań, uczyć tolerancji i akceptacji dla własnego ciała. Zmiany programów nauczania są jednak trudnym zadaniem wymagającym tworzenia sojuszy politycznych. Programy powinny się zmienić tak, aby zajęcia sportowe stały się miejscem, gdzie dziewczęta i chłopcy czują się swobodnie i mogą wyrażać swoją tożsamość (płciową, seksualną, klasową, etniczną itp.). Nie powinny dążyć do konformizacji i ujednolicania doświadczeń. Oznacza to oczywiście trudną do osiągnięcia w praktyce indywidualizację w podejściu do uczniów. Aby uznać ją za zasadną, trzeba przyjąć najpierw założenie o różnych rodzajach kobiecości i męskości oraz o polityczności programów szkolnych, zawsze odnoszących się do akceptowalnych form płci¹⁶.

¹⁵ L. Brannon (2002), *Psychologia rodzaju. Kobiety i mężczyźni: podobni czy różni*, Gdańsk, ss. 367–382.

¹⁶ D. Penney (2007), *Physical Education, Physical Activity, Sport and Gender*. W: I. Wellard [red.], *Rethinking Gender and Youth Sport*, London.

IX Poprawka do Ustawy o Edukacji z 1972 roku

Najczęściej dyskutowaną zmianą w zakresie polityki płci odnośnie wychowania fizycznego jest wprowadzenie w USA IX Poprawki do Ustawy o Edukacji z 1972 roku. Poprawka ta zakładała, że: „nikt nie może być dyskryminowany ze względu na płeć, być wykluczony z uczestnictwa, nikomu nie można odmówić przywilejów ani nie może być przedmiotem dyskryminacji z jakiegokolwiek programu edukacyjnego albo aktywności dotowanej z Funduszu Federalnego”¹⁷ Miała ona zapobiegać jakiegokolwiek dyskryminacji we wszelkich programach edukacyjnych, nie tylko sportowych¹⁸. Programy sportowe były po prostu uznane za część programów edukacyjnych. IX Poprawka dała kobietom prawo równych możliwości od szkoły podstawowej po uniwersytety. Karą za nieprzestrzeganie ustawy powinno być wstrzymanie finansowania. Jednak takie kary nigdy nie są orzekane¹⁹ Każda jednostka edukacyjna miała obowiązek wyznaczyć koordynatora do spraw stosowania przepisów. Jednym z jego zadań było zbieranie skarg od każdego, kto uważał, iż został poszkodowany przez instytucje w związku z wprowadzeniem nowych przepisów. Dziewięćdziesiąt pięć procent skarg dotyczyło programów lekkoatletycznych²⁰. Zastosowanie IX Poprawki jest mierzone na podstawie porównywania całych programów, a nie tylko przykładowo drużyny męskiej do kobiecej. Oznacza to, że przepisy te nie wymagały, aby tworzyć identyczne programy dla mężczyzn i kobiet. Programy dla kobiet i mężczyzn mogą oferować uczestnictwo w różnych dyscyplinach sportu w zależności od możliwości ćwiczących. Co istotne, przepisy te nie mówiły o jednakowych sumach pieniędzy, które należy przeznaczyć na sport kobiet i mężczyzn. Taka sytuacja ma jedynie miejsce w zakresie finansowego wsparcia, gdzie szkoły są zobowiązane wydawać pieniądze zgodnie ze skalą uczestnictwa. Jeżeli 50 procent dziewcząt i 50 procent chłopców uczestniczy w danej aktywności, to środki dzieli się po połowie. W innych przypadkach równy standard oznacza równe możliwości. Sprawdzenie czy szkoła spełnia kryteria ustawy następuje przez niezależne testy. Jeżeli szkoła oferuje możliwości uczestnictwa proporcjonalne do liczby uczących

¹⁷ N. Mitchell (2007), *Introduction*. W: N. Mitchell, L.A. Ennis [red.], *Encyclopedia of Title IX and Sports*, Westport, Connecticut.

¹⁸ IX Poprawka zawiera trzy części, które dotyczą programów sportowych: skuteczne dostosowanie do potrzeb i możliwości uczniów (uczestnictwo), pomoc finansowa (stypendia), inne komponenty (sprzęt, dostęp do infrastruktury: szatni, możliwość wyjazdów, prawo do korzystania z pomocy trenera i lekarza).

¹⁹ Women's Sports Foundation, *Sexual Harassment and Sexual Relationships Between Coaches, Other Athletic Personnel and Athletes: The Foundation Position 2004*, http://www.womensportsfoundation.org/home/advocate/title-ix-and-issues/title-ix-positions/sexual_harassment (dostęp: 3.05.2013).

²⁰ Tamże.

się chłopców i dziewczynek, to spełnia kryteria. Jeżeli tego nie robi, musi wykazać chęć zwiększenia możliwości dla niedoreprezentowanej płci i to, że oferowany program pokrywa się z zainteresowaniem tej grupy (co powoduje, iż przy rozpatrywaniu skarg nie uwzględnia się wymówki, że „chłopcy są bardziej zainteresowani sportem niż dziewczynki”). Od tych zasad nie robi się wyjątków, co oznacza, że nie można przeznaczyć na przykład większych pieniędzy na futbol amerykański dla chłopców, bo generuje zyski, zamiast tworzyć możliwości uprawiania sportu dla kobiet²¹. IX Poprawka nie miała na celu zmniejszenia nakładów na sport mężczyzn. Jeżeli środki przeznaczone na mniej popularne, męskie dyscypliny przetrzuca się na te z instytucjonalnego centrum sportu tak, aby starczyło jeszcze na sport kobiet, to oznacza to, iż przygotowujący budżet nie rozumieją idei niedyskryminowania. Zazwyczaj najwięcej problemów sprawia obcinanie budżetów najbardziej popularnych sportów męskich w USA. Za cięcia w budżecie wini się IX Poprawkę. Myślenie tego typu to „winienie ofiary za całe zło” Tymczasem chodzi o zapewnienie praw, niezależnie od płci i wyborów edukacyjnych uczestników.

IX Poprawka spotyka się z wieloma nieporozumieniami, co pokazuje, jakie znaczenie ma określona polityka płci dla społeczeństw. Jednym z nieporozumień jest przekonanie, iż przepisy te spełniły już swoje zadanie i nie ma konieczności ich dalszego stosowania ze względu na masowy udział kobiet w sporcie. W rzeczywistości różnica między uczestnictwem mężczyzn i kobiet w sporcie w USA zwiększyła się (kobiety mają 1,3 miliona mniej możliwości uczestnictwa w sporcie niż mężczyźni, przyznawane jest im mniej stypendiów, korzystają również z gorszego sprzętu i dostępu do infrastruktury niż mężczyźni)²². W związku z tym nieupoważnione jest twierdzenie, iż wprowadzenie nowych przepisów spowodowało ograniczenie sportowych możliwości mężczyzn. Innym argumentem za wycofaniem stosowania IX Poprawki w sporcie jest stereotypowe przekonanie, że kobiety nie są zainteresowane sportem w takim stopniu jak mężczyźni. Posługiwanie się tego typu przekonaniem zostało odrzucone przez sądy rozpatrujące skargi na zmiany w programach sportowych szkół. Stereotypy nie mogą usprawiedliwiać ograniczania możliwości. Uważano również, że wyrównywanie

²¹ Zwolennicy futbolu amerykańskiego przez długi czas byli przeciwnikami równości płci w sporcie. Postulowali, aby podzielić sporty na męskie, żeńskie oraz futbol amerykański. Zbadano jednak, że futbol nie generuje zysków, a często pochłania dużo więcej zasobów niż wszystkie sporty dla kobiet. Poza tym klimat, który tworzy i sposób konstruowania męskości sprzyja dyskryminacji płci. Zob.: M.A. Messner (1992), *Power at play: Sport and the Problem of Masculinity*, Boston, ss. 71–72.

²² <http://www.womenssportsfoundation.org/home/advocate/title-ix-and-issues/what-is-title-ix/title-ix-myths-and-facts> i http://www.womenssportsfoundation.org/home/advocate/title-ix-and-issues/title-ix-positions/expanding_opportunities_without_eliminating_mens_sports (dostęp: 21.12.2014).

programów dla kobiet i mężczyzn nie ma sensu, ponieważ tylko męskie sporty przynoszą pieniądze. Obecnie wiadomo, że tylko blisko 12 procent wszystkich programów generuje zyski²³. W związku z redukowaniem funduszy mniej popularnym sportom męskim coraz częściej artykułowano, że IX Poprawka po prostu krzywdzi mężczyzn. Tego typu poglądy można uznać za rodzaj reakcji (*backlashu*) przeciw dopiero co zdobywanym prawom kobiet w sporcie. Sytuację tę dobrze ilustruje sam proces wprowadzania IX Poprawki w życie²⁴. Mimo że przegłosowano ją w 1972 roku, ostatecznie wprowadzenie okazało się możliwe dopiero w roku 1988, kiedy zostały przegłosowane wszystkie przepisy i wytyczne do IX Poprawki²⁵.

Pomimo wzrostu liczby kobiet uprawiających sport i zwiększenia środków finansowych na ten cel IX Poprawka nie uniknęła fali krytyki. Wskazano kilka konsekwencji zmian niekorzystnych dla kobiet. Pierwszym zarzutem jest fakt, iż przeforsowanie zmian w prawie nie miało prowadzić do zmiany oblicza samego sportu, struktura sportu pozostała niezmienną. Uznano, że zapewnienie kobietom takich samych możliwości jak mężczyznom rozwiązuje problem dyskryminacji w sporcie. Przyczynić miało się do tego „zmuszenie” instytucji edukacyjnych do chętniejszego dzielenia się zasobami. Praktycznie oznaczało to konieczność dostosowania się do funkcjonowania w sporcie na męskich zasadach. Kobiety zostały potraktowane jak „inny”, którego się toleruje, jeżeli dokona ako-

²³ <http://www.womenssportsfoundation.org/home/advocate/title-ix-and-issues/what-is-title-ix/title-ix-myths-and-facts> (dostęp: 21.12.2014).

²⁴ S. Faludi (2013), *Reakcja. Niewypowiedziana wojna przeciw kobietom*, Warszawa, s. 43.

²⁵ Od razu po jej wprowadzeniu pojawiły się liczne wątpliwości. Obawiano się, iż doprowadzi ona do „rozmontowania” sportu mężczyzn. Przekładano przez lata datę wprowadzenia poszczególnych przepisów, bo szkoły były niegotowe do ich stosowania. Pojawiły się głosy, aby z ustawy wyłączyć programy sportowe również ze względu na przekonania części senatorów, iż uczyni ona kobiety „męskimi”, a mężczyźni stracą miejsce do nabywania określonego etosu (N. Mitchell (2007), dz. cyt., s. XXI). Za rządów prezydenta Ronalda Regana forsowano wersję przepisów, według której tylko te programy, na które pobierano pieniądze, powinny być oceniane zgodnie z IX Poprawką. Oponenti twierdzili, że jeżeli szkoły korzystają ze wsparcia funduszy federalnych na jakikolwiek program, to cała placówka edukacyjna powinna podlegać nowym przepisom. Ostatecznie Sąd Najwyższy w 1984 roku w sprawie *Grove City Collage v. Bell* przyczynił się do interpretacji administracji urzędującego prezydenta, co sprawiło, że zasięg oddziaływania IX Poprawki znacznie osłabł. Dopiero pod koniec prezydentury Reagana wspierający zmiany w prawie zdołali odzyskać zapisy ustawy. Ostatecznie w 1988 roku pomimo weta prezydenta Reagana przegłosowano *Civil Rights Restoration Act*, które rozszerzało zasięg „działania” IX Poprawki. Mogła być ona stosowana do całych instytucji, a nie poszczególnych programów. Duże znaczenie w ostatecznym „pogodzeniu” się z IX Poprawką miała liczba procesów sądowych wytoczonych szkołom, w związku z niewdrożeniem bądź opieszałością w stosowaniu przepisów. Pomimo tych wszystkich problemów wprowadzenie przepisów niewątpliwie okazało się sukcesem. W 1971 roku 300 000 kobiet uczestniczyło w programach sportowych, w 1999 2,6 miliona. Zob.: N. Mitchell (2007), dz. cyt., s. XXVI.

modacji do zastanych warunków. Ustawa ta przyjęła również bez refleksji fakt silnego powiązania sportu ze szkołami. Intencją ustawodawców nie było zrewidowanie wartości, jakie kryją się za sportem szkolnym oraz typem wychowania w ten sposób wdrażanego. Liczne badania pokazują jednak, że programy sportowe nakierowane głównie na wynik mogą prowadzić do licznych, niepożądanych zachowań i mechanizmów (agresywne zachowania na boisku i poza nim, przemoc, marginalizacja kobiet i męskości podporządkowanych)²⁶. Należałoby zatem zweryfikować funkcjonowanie tych programów, sprawdzić, jaki mają wpływ na równość, zadowolenie uczniów, ich nawyki i zachowania²⁷. Poza tym programy w szkole często dbają o doraźnie zyski, za którymi idą pieniądze i prestiż dla uczelni i szkół. Utrudnia to myślenie o długofalowych celach tych programów, takich jak np.: uczestnictwo jak największej liczby kobiet i mężczyzn, wybór aktywności zapewniającej przygodę ze sportem na całe życie itp. Ponadto nie wzięto pod uwagę, iż IX Poprawka zapewni większe uczestnictwo w sporcie przede wszystkim białym kobietom, wywodzącym się z klasy średniej, które kształcą się na uniwersytetach. Wysokie czesne i konieczność łączenia pracy z nauką są często przeszkodą dla mniejszości²⁸. W końcu programy kobiece refundowane z funduszy federalnych reprodukcją te same nierówności społeczne, co programy męskie. Akademickie drużyny kobiece przyjęły nazwy męskich drużyn, zwycięstwa w rozgrywkach okazały się najważniejsze, a podkupywanie zawodniczek ze szkoły do szkoły stało się praktyką na porządku dziennym. Realizatorzy kobiecych programów odczuwają presję, aby odtwarzać w nich męskie standardy sukcesu (liczba stypendiów, zwycięstw, zainteresowanie mediów)²⁹

²⁶ E. Anderson (2005), *In the game. Gay athletes and the cult of the masculinity*, New York, ss. 19–37.

²⁷ M.A. Boutilier, L.F. SanGiovanni (1994), dz. cyt., s. 104.

²⁸ Tamże, s. 104.

²⁹ Najbardziej niepokojącą konsekwencją wprowadzenia przepisów związanych z IX Poprawką było zmniejszenie się liczby kobiet pracujących w sporcie. Biurokratyzacja posad administracyjnych w sporcie oraz lepsze wynagrodzenia spowodowały, że liczba kobiet pracująca na tych stanowiskach po wprowadzeniu IX Poprawki spadła z 90 do 16 procent (M.A. Boutilier, L.F. SanGiovanni (1994), dz. cyt., s. 106). Sportem kobiet zajmować zaczęli się głównie mężczyźni. Podobne zjawisko dotyczy liczby trenerek pracujących w sporcie kobiet. Zob.: V.R. Acosta, L.J. Carpenter (1994), *The Status of Women in Intercollegiate Athletics*. W: S. Birrell, Ch. Cole [red.], *Women, Sport and Culture*, Champaign. Pokazuje to, iż tam, gdzie w społeczeństwie dochodzi do walki o władzę i pieniądze, tam męskość zostaje uprzywilejowana. Choć założenia IX Poprawki były słuszne, jej rezultaty zostały wchłonięte w tryby kulturowego porządku płci. Uważa się, iż pomimo swoich pozytywnych stron nie można powiedzieć, że IX Poprawka oznaczała zwycięstwo w walce z seksizmem.

Instytucjonalne wsparcie dla kobiet w sporcie

Patrząc w sposób całościowy na rozwój sportu kobiet, można wyraźnie dostrzec, iż wpisuje się on w bogaty kontekst zmian społeczno-kulturowych. Istotną rolę feminizmu w podtrzymywaniu emancypacyjnej funkcji sportu została podkreślona między innymi przez Susan Birrell i Nancy Theberge³⁰. Według nich feministyczne analizy sportu, oparte na dominującej i naturalizowanej hierarchicznej relacji płci, mogą przyczynić się do zmiany sytuacji kobiet (i innych marginalizowanych grup) w sporcie oraz wpłynąć na charakter samego sportu.

Niemal od początku procesu instytucjonalizacji sportu kobiety zawiązywały różne stowarzyszenia, które odegrały istotną rolę w poprawie sytuacji kobiet w sporcie. Jedną z pierwszych organizacji była Międzynarodowa Federacja Sportu Kobiet założona w 1921 roku w Paryżu. Po II wojnie światowej, w 1949 roku, powołano w Kopenhadze Międzynarodowe Stowarzyszenie Fizyczne Dziewcząt i Kobiet. Inne organizacje powstałe w późniejszych latach to m.in. Women's Sports Foundation (1974 rok) czy Canadian Association for the Advancement of Women and Sport and Physical Activity (1981 rok). Działalność tych organizacji zwróciła uwagę na przejawy dyskryminacji kobiet w sporcie (np. nierówny dostęp do infrastruktury sportowej, nierówne finansowanie sportu kobiet i mężczyzn) i dzięki nim problemy te stały się tematem publicznej dyskusji. Organizowanie licznych konferencji poświęconych tematyce kobiet, badania dotyczące sportu kobiet czy wydawanie publikacji o tej problematyce to tylko niektóre przejawy działalności tych organizacji. Problem sportu kobiet został wpisany w szerszy kontekst praw człowieka, równości płci czy zakazu dyskryminacji³¹.

Istotną rolę w zmianie sytuacji kobiet w sporcie odegrała deklaracja z Brighton (1994) podpisana przez International Working Group on Women and Sport. Ustanawia ona zasady, którymi należy się kierować przy podejmowaniu działań mających na celu zwiększenie zaangażowania kobiet w sporcie na wszystkich szczeblach i w odniesieniu do wszystkich funkcji i ról. Zasady te odnoszą się m.in. do kwestii sprawiedliwości i równości zawodniczek i kobiet zarządzających, równego traktowania dziewcząt i chłopców w sporcie szkolnym, takich samych szans dostępu do sportu wyczynowego oraz szerzenia wiedzy na temat sytuacji kobiet w sporcie oraz współpracy międzynarodowej³².

³⁰ S. Birrell, N. Theberge (1994), *Feminist Resistance and Transformation in Sport*. W: M. Costa, S. Guthrie [red.], *Women and Sport. Interdisciplinary Perspectives*, Champaign, ss. 361–376.

³¹ H. Jakubowska (2014), dz. cyt., s. 59.

³² http://d1dmfej9n5lgmh.cloudfront.net/msport/article_attachments/attachments/9612/original/Dokument5.pdf?1334718911 (dostęp: 21.12.2014).

Również Unia Europejska dostrzegła znaczenie sportu dla kobiet oraz problem nierównego dostępu obu płci do sportu. W 2003 roku Parlament Europejski podjął uchwałę w sprawie udziału kobiet w sporcie (A5-0167/2003), w której zaakcentował znaczenie sportu i aktywności fizycznej w życiu każdego człowieka. Wezwał do zagwarantowania równego dostępu do sportu, zwiększenia udziału kobiet w organizacjach sportowych, zwiększenia obecności sportu w mediach czy zniesienia podziału na sporty „męskie” i „kobiece”. Z kolei rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 8 maja 2008 roku w sprawie białej księgi na temat sportu zwróciła uwagę na ekonomiczny i medialny wymiar sportu dyskryminujący kobiety. Zaakcentowano również konieczność zwalczania stereotypów utrudniających kobietom pozostanie w sporcie po zakończeniu zawodniczej kariery³³.

Późniejsza rezolucja Parlamentu Europejskiego z 2 lutego 2011 roku dotycząca europejskiego wymiaru sportu (2011/2087(INI)) również zawiera zapisy dotyczące sytuacji kobiet w sporcie. Sport został uznany za środek integracji społecznej i emancypacji kobiet. Zachęca się do badania sytuacji kobiet w sporcie, wypracowywania metod, które pozwolą godzić kobietom życie rodzinne z karierą sportową. Zwraca się również uwagę na sytuację muzułmańskich kobiet w sporcie. Rezolucja odwołuje się do europejskiej karty praw kobiet (1985), która to wskazuje na istotne aspekty sportu i formułuje rekomendacje skierowane do różnych podmiotów (szkół, klubów, organizacji sportowych, ministerstw, mediów). Poruszane obszary to m.in. konieczność równego traktowania dziewcząt i chłopców w wychowaniu fizycznym w szkole, prawo każdego człowieka do udziału w sporcie, przywództwo i podejmowanie decyzji (marginalizowanie kobiet w gremiach decyzyjnych), obecność kobiet jako badaczek naukowych związanych ze sportem³⁴.

Sport kobiet jest również przedmiotem zainteresowania Organizacji Narodów Zjednoczonych. W ramach ONZ działa organizacja Sport dla Rozwoju i Pokoju, której część stanowi grupa tematyczna poświęcona sportowi i płci. Główne cele jej działalności to: rozbudzenie poczucia własnej wartości i wzmocnienie pozycji, ułatwienie wsparcia społecznego oraz integracji, a także stworzenie możliwości dla przywództwa i osiągnięć. Jedną z publikacji ONZ z cyklu „Women 2000 and Beyond” (*Women, gender equality and sport 2007*) została w całości poświęcona sportowi i równości płci³⁵.

³³ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A5-20030167+0+DOC+PDF+V0//EN> (dostęp: 21.12.2014).

³⁴ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0025+0+DOC+XML+V0//EN> (dostęp: 21.12.2014).

³⁵ H. Jakubowska (2014), dz. cyt., s. 64.

Wnioski

Przedstawione rozważania jednoznacznie wskazują na funkcjonowanie określonej polityki płci odnośnie sportu. Przyglądając się zagadnieniu weryfikowania płci w sporcie, kształtowi, jaki przybiera wychowanie fizyczne w szkołach czy losom IX Poprawki, można przyjąć, iż celem tej polityki jest odtwarzanie tradycyjnego porządku płci poprzez sport, symboliczne oddzielanie kobiet od mężczyzn oraz utrzymanie hierarchicznej relacji między nimi. Coraz częściej jednak w sferze publicznej dochodzi do głosu dyskurs feministyczny. Powstanie instytucji, których nadrzędnym celem jest dbanie o równościowy charakter sportu, wskazuje, iż możliwa jest zmiana polityki płciowej lub, co bardziej prawdopodobne, intensywniejsze „walki” pomiędzy zwolennikami różnych jej modeli.